

ratom, je bilo značilno, da so bili, za razliko prejšnjih sestankov in konferenc oz. kongresov, tokrat skoraj vsi referati osredinjeni na probleme, povezane z družinsko politiko, njenimi idejnimi zasnovami in izvedbami. V preteklosti so se referenti povečini ukvarjali z analizo družinskih problemov in odnosov. Glavna tema je bila, kakšen je položaj družine v sodobnih družbah in kako družini pomagati pri izvajanju njenih vitalnih funkcij v obdobju, ki ga označujejo kriza (kriza države blaginje na Zahodu) ter ekonomska, politična in moralna kriza na Vzhodu. Večkrat je bila izpostavljena pomembna vloga družine in sorodnikov v težkih življenjskih razmerah, zaostreni delovni in psihični pritiski na žensko, koncentracija revščine v enoroditeljskih družinah in družinah z več otroci.

b) Ob tej priložnosti želim izraziti nekatera svoja stališča do te in prejšnjih tovrstnih prirediteljev. Dokler je bila sociologija še razmeroma mlada veda in so se zlasti v Evropi generacije sociologov šele »rojevale«, so bili kongresi, ki so poskušali zajeti vse razsežnosti sociološke problematike, še smiselni, vse dokler se je teh kongresov udeleževala še obvladljiva množica približno 2000 ljudi. Množica 4000 udeležencev, ki jih pogosto spremljajo še njihove družine, pa enostavno ni mogoče več organizirati. Zaradi velikega števila udeležencev se v zadnjem času dogajajo kongresi v velikih mestih, in sekcije se sestajajo v različnih, neredko precej oddaljenih krajih. Množica ljudi, velike razdalje, vse to ovira neformalno komunikacijo med udeleženci, ker pa naj bi pravzaprav bila ena od prednosti takšnih srečanj.

Menim, da se bomo tudi sociologi morali odločiti za bolj »specializirane« kongrese po vzoru drugih strok. Zdravnikom ne pride na misel, da bi organizirali svetovni kongres medicine, pa tudi inženirjem in biologom ne. Res imajo takšni kongresi tudi svoje pomanjkljivosti (vsaka disciplina hoče imeti svojega, ne dobi se splošnega pregleda dogajanja oz. novosti), je pa zato lažje neposredno izmenjavati informacije. Prihodnji kongres bo prav gotovo še vsesociološki, in videli bomo, kdaj, ob kolikšnem številu udeležencev bodo tudi organizatorji spoznali, da je potrebno nekaj ukreniti.

MACA JOGAN

Sociologija – svetovni centri in periferija

1. »Sejem bil je živ«, bi lahko upravičeno ponovila za A. Aškercem, ko presojam zadnji kongres sociologov celega sveta, ki je potekal ob tropski vročini v mestni četrti Moncloa v Madridu. K živosti ni prispevala le množica sociologov in sociologinj, ki so prinesli zvrhane torbe miselnih proizvodov na ta svetovni trg, temveč dobesedno tudi živahna gradbena in pleskarska dejavnost, ki sta potekali hkrati v prostorih štirih fakultet, na katerih so bili simpoziji, okrogle mize in druge oblike delovnega združevanja. Prav ta značilnost, ki bi se ji organizatorji gotovo morali izogniti, je ob nehlajenih in neozvočenih prostorih prispevala, da je izkupiček (za večino!) manjši, kot bi lahko bil, če bi bile razmere znotraj meja znosnosti.

Ně glede na to pa je vendarle veliko zanimivega in vrednega pozornosti ter tudi kronističnega zapisa. Seveda je ob več sto prireditvah nemogoče, da bi se posameznik/ca udeležil vseh različnih dogajanj, pa čeprav bi ga to še tako mikalo in bilo

pomembno z vidika njegove profesionalne usmeritve. Sama sem spremljala predvsem delo raziskovalnega komiteja št. 8, ki se ukvarja z zgodovino sociologije in ki ga vodi znani nemški sociolog Dirk Käsler iz Hamburga (pomemben poznavalec dela Maxa Webra).

Udeležila sem se obravnave teh tem: Kako lahko upravičimo proučevanje zgodovine sociologije glede na sodobno situacijo človeštva; Uporaba sociologije; Filozofsko ozadje socioloških klasikov; Ekonomsko ozadje klasikov v sociologiji; Sociologija in fašizem; Pojav klasikov in zanemarjene tradicije; proces selekcije v sociološki teoriji. Že navedba tem posameznih sej kaže na izredno širino spoznavnega interesa.

Če upoštevamo organizacijsko merilo, je bila splošna značilnost vseh razprav pomanjkanje časa za večsmerno komuniciranje, kar je brez dvoma velika škoda ob (sorazmerno) velikih stroških za prostorsko zedinitev. Z vsebinskega vidika pa so ob izražanju nekaterih starih hib (npr. redukcioniistično in stereotipno sprejemanje razlag posameznih klasikov) prišle do izraza tudi novosti, ki jih je vredno upoštevati pri oblikovanju zgodovinskega spomina in profesionalne samozavesti ter identitete. Tako je npr. vedno več spoznanj, ki kažejo na vlogo sociologije med fašizmom in ki pomagajo odpravljati sorazmerno preprosto sodbo o nevtralni in čisti znanosti. Ker je bila ta predstava dolga desetletja neločljiva sestavina imperativov znanstvenosti sociologije in ker v nekaterih okoljih še vedno živahno obstaja naprej, je vsak dokaz o resničnih praktičnih potencialih sociologije in njeni vpetosti v nekatere (ne pa v vse) vrste produkcije smiselnosti vsakdanjega življenja izredne vrednosti in nujna sestavina oblikovanja temeljev bodočega razvoja.

Od drugih novosti, na katere so opozarjali sociologi z različnih koncev sveta, naj se nekoliko zadržim predvsem pri presoji nekaterih značilnosti razvoja sociologije – zlasti znanstvene teorije – z vidika odnosa med centrom (produkcije sociološkega znanja) in obrobjem, ali internacionalno in nacionalno določenostjo, ali tudi »zahodocentrizmom« in partikularizmom. Še bi lahko navajala oznake, ki so jih ponujali tisti sociologi, ki so se poglobljeno lotili analize spoznavne usmerjenosti socioloških raziskovanj v konkretnih okoljih, zlasti od sredine tega stoletja naprej. Izločila bom tista ključna spoznanja in vprašanja, ki so pomembna tudi za delovanje sociologije na Slovenskem, kajti zlasti glede na nekatere zunajznanstvene določilnice delovanja sociologije nam more koristiti umestitev v prostor center–obrobje.

Zelo poglobljeno in oprto na podrobno proučevanje konkretnega primera razvoja finske sociologije je to problematiko obdelala Veronica Stolle-Heiskanen v prispevku, ki v naslovu jedrnat izraža bistvo sodobnega presojanja: »Od hegemonije je do pluralnosti: ali mnoge sociologije prispevajo k boljši družbeni znanosti«. Zlasti za sociološko teorijo velja, da se je večinoma oblikovala (in se v glavnem to še vedno počne) v nekaj svetovnih centrih in da so se potem njene razlage širile pretežno enosmerno na obrobja. Stoltejeva govori o »kolonizaciji« finske sociologije od začetkov institucionalnega razvoja od sredine tega stoletja naprej in zastruje vprašanje ustreznosti prevladujočih teoretičnih koncepcij v različnih kulturnih in zgodovinskih okoljih. Na podlagi relevantnih pokazateljev (npr. sprejemanje teoretičnih razlag v zastavljanju empiričnega raziskovanja, navajanje različnih avtorjev, itd.) bi gotovo bilo treba preveriti tezo o kolonizaciji tudi pri vrednotenju razvoja sociologije v Sloveniji.

Ta težnja je svetovna in v vseh obrobnihih okoljih prihaja do tega, da se uporabljajo tista znotrajznanstvena merila pomembnosti raziskovanja, ki jih določa izključno ugledna elita »internationalne znanosti«. V centrih ni konceptualne raz-

like med nacionalno in internacionalno usmerjenim znanstvenim raziskovanjem tako z vidika teoretične zastavitve (znotrajznanstveni vidik) kot glede na (zunajznanstvene) zahteve družbenega okolja. V odnosih med centrom in obrobjem pa obstaja vrsta ovir, ki zavirajo dvosmernost komuniciranja; Stoltejeva npr. opozarja, da je priznavanje znanstvenih zaslug originalnih splošnoteoretičnih prispevkov posredovano prek ugledne mednarodne elite, pri čemer pa ne obstajajo enake možnosti za vse (denimo – problem publiciranja, neformalni stiki, itd.). Največ možnosti za mednarodno priznanje je za nosilce tistih ožjih empiričnih raziskav, ki so nacionalno pomembne in mednarodno zanimive (ob sprejemu ene »mednarodne« paradigme).

Ob zavračanju hegemonistične internacionalizacije in poenostavljenih razlag o vsebini relativizacije Stoltejeva poudarja, da »ne smemo le prilagajati sposojenih teorij, temveč oblikovati originalne ideje, ki temeljijo na lastnih izkušnjah znotraj nacionalnega prostora«. Ta ugotovitev se mi zdi izjemno pomembna, saj niso redke priložnosti, ko se srečujemo s svojevrstno vzporedniško prakso: na eni strani sposojena teorija (včasih tudi empirično podprta), na drugi pa (včasih celo kavarniško) deskripcija konkretne družbene entitete, dehistorizirana in naturalizirana.

Vprašanje, kako preseči hierarhijo v odnosu med centrom in obrobjem, je ena od ključnih nalog, ki se je mora lotiti ISA – tako so zahtevali mnogi sociologi, zlasti iz »tretjega sveta«. Večkrat je bila poudarjena potreba, da je treba izoblikovati »perspektivo tretjega sveta v sociologiji«, da je treba iskati načine za relativiziranje in »udomačevanje« (indigenization) teoretičnih koncepcij. Takšna usmeritev je bila zlasti poudarjena na drugi seji prvega simpozija, ki je potekala pod naslovom »Ali obstaja posebna perspektiva tretjega sveta v sociologiji?« Sociologi iz razvitih družb (npr. Himmelstrand) in z njihovega obrobja (npr. O. Albornoz, A. Akiwowo) so enotno zagovarjali potrebo po konstruiranju takšnih teoretičnih pojmovanj, ki bi upoštevala družbeno resničnost posameznih okolij in procese preoblikovanja znotraj njih; v okviru globalističnih videnj in teoretičnih pojasnjevanj globalizacije bi morali upoštevati tudi gledišče »tretjega sveta«. Uravnovešene med univerzalnim in relativističnim prijemom je skratka eden od največjih epistemoloških izzivov za sociologijo v sodobnosti.

Ob takšnih zahtevah po historizaciji sociologije je bilo prav na tej seji tudi poudarjeno, da je potrebna resnična demokratizacija produkcije znanj in raziskovanja. Gotovo ni posebnih (teoretičnih in praktičnih) ugovorov zoper te zahteve tudi v slovenski sociološki skupnosti.

Potreba po prestrukturiranju svetovne sociološke skupnosti, ki naj ne bi bila predvsem skupnost angloameriških sociologov, se je izrazila tudi na organizacijski ravni: novi predsednik ISE naj bi po besedah S. Ginerja predstavljal dejansko vse sociologe sveta. (Mimogrede naj omenim, da je bilo v 41 letih obstoja ISE med 11 predsedniki 6 predsednikov iz ZDA in VB). Očitno so s temi idejami »okuženi« mnogi sociologi z obrobja, zato verjetno ni naključje, da je bil brez problemov izvoljen indijski sociolog T. K. Oommen za predsednika ISE.

V prvem intervjuju (Buletin of the XII World Congress of Sociology, 12 July 1990, No. 4:1) se je odkrito zavzel za oblikovanje »več centrov« in hkrati za pluralizem v spoznavnih horizontih. Večja odprtost v substancialnem smislu po njegovem mnenju velja predvsem vključevanju novih prostorskih enot in odnosov med spoloma. Sploh je bila razsežnost spola izredno močno navzoča v različnih delovnih srečanjih, zato ni odveč, če opozorim, da bi bilo treba tudi v širši slovenski sociološki skupnosti pokazati malo več resničnega interesa za ta vprašanja.

Ta zahteva je še toliko bolj resna, ker je sicer težko (znanstveno neoporečno)

dajati (zgodovinsko situirane) odgovore na temeljna vprašanja, s katerimi se srečuje sociološka teorija v sodobnosti in ki jih je (na prvem simpoziju »Univerzalni diskurz in različne paradigme«) N. Smelser izrazil tako (kot so bila in verjetno bodo zastavljena, dokler bo obstajalo človeštvo): Kakšna je prava podoba človeške narave v teoriji družbene znanosti; ali ima sociologija internacionalno koherentnost in enotnost, ali je razdeljena na nacionalne, regionalne in kulturne podvrste, ki jih ni mogoče sintetizirati v splošen korpus znanja; ali je bolje začeti analize na mikro ravni (medsebojnih odnosov med individui) ali na makro ravni družbene strukture in kulture; kakšen je status sociološkega znanja v širšem filozofskem kontekstu.

Glede zadnjega vprašanja je izredno pomembno (za svetovno sociološko skupnost in posebej za slovensko) poudarjanje (npr. M. Archer, S. Giner, R. Bhaskar), da je tradicionalno razlikovanje med dejstvi in vrednotami nevzdržno. Mimogrede – prav na tem epistemološkem načelu se je razvijala prevladujoča sociološka teorija do konca šestdesetih let tega stoletja, kar je bilo povezano z dehistorizacijo in naturalizacijo ter končno predvsem z enosmerno uporabo znanj v praksi. Za slovenske razmere lahko omenim, da že dve desetletji navajam študente sociologije k temu, da bi sami odkrivali povezanost med dejstvi in vrednotami na ravni teoretičnih razlag.

2. Radovednost ima velike oči, bi lahko rekla za svoja začetna pričakovanja. Ko pa sem bila postavljena v konkreten (tropsko vroč) prostor in (v bistvu zelo omejen) čas, sem ugotovila, da bom lahko sodelovala samo na omejenem številu prireditvev. Zlasti mi je žal, ker zaradi nemogočih razmer nisem mogla sodelovati na večernih razpravah o problematiki odnosov med spoloma, ki so bile vse zelo resno zastavljene.

Svoj prispevek sem predstavila na 7. seji raziskovalnega komiteja št. 8, ki sta jo vodila italijanski sociolog Sandro Segre (iz Milana) in avstrijski kolega Josef Langer (iz Celovca). Ker upam, da bo kdaj objavljen v kateri od družboslovnih revij na Slovenskem, bom njegovo vsebino predstavila izrazito telegrafsko. Pod naslovom »Sociološka teoretična dediščina in konstrukcija družbene resničnosti žensk« sem poskusila razkriti v sociološko teorijo vključene spoznavne in praktične potencialne pri družbenem (re)produciranju hierarhije med spoloma. Izhajala sem iz spoznanja, ki ga v zadnjih dveh desetletjih vedno bolj osvetljujejo različna raziskovanja v okviru »women studies«, da obstajajo marginalnost in sekundarnost ter podrejenost žensk v vseh znanih družbah – torej kot pankulturno dejstvo. Z analizo razlag T. Parsonsa (ki je pomembno določeval teoretično usmeritev sociologije v svetovnih okvirih sredi tega stoletja) sem pokazala, kako je tudi ta teorija v okviru »maledominated science« prispevala, da se je vedno znova v veliki meri uresničevala organizacija življenja, v kateri je (kot je ugotovil že 1911. leta nemški sociolog G. Simmel) »objektivno-moško«.

3. Glede na to, da sem že v odgovor na prvo vprašanje vnašala komparativni vidik, naj omenim le še to: tako z vidika zastavljanja vprašanj kot z vidika odgovorov nanje ne bi mogli govoriti o splošnem zaostajanju ali splošni prednosti, temveč o delnem zaostajanju na nekaterih področjih (zlasti glede vključenosti hierarhije med spoloma v sociološko teorijo) ter na enako raven na drugih področjih. Naša sociologija pa brez dvoma sledi svetovnim sociološkim trendom – seveda nekaterim paradigmam bolj ko drugim. Naj ob tej priložnosti opozorim na neprimernost zahtev, ki se pojavljajo z veliko silovitostjo, da je treba pri izobraževanju sociologov upoštevati samo eno paradigmo; če bi se to uresničilo, bi bil to izjemno krepak korak nazaj glede na tokove v svetu.

4. Brez dvoma je prav, da upoštevamo vsa tista spoznanja, ki so – kljub vsej različnosti – vendarle postala sestavina splošne sprejetosti v svetovnih okvirih, tako na ravni konstrukcije teorij, empiričnega raziskovanja, uporabe znanj kot tudi izobraževanja. V to nas bodo po svoje potiskala tudi bodoča dogajanja v evropski sociološki skupnosti, saj se priporočilo o večjem regionalnem združevanju sociologov začenja uresničevati tudi v tem prostoru.

Tako je bil 10. julija v Madridu tudi pripravljani sestanek za konferenco evropskih sociologov, ki bo pod naslovom »Sociological Perspectives on a Changing Europe« od 24. do 27. avgusta 1992 na Dunaju. Prav zaradi možnosti primerjav z lastnimi prizadevanji naj predstavim teme in tematske sklope, ki jih bo obravnavala ta konferenca: Ekonomska integracija in kulturna identiteta Evrope (Evropa in globalna ekonomija); Religija – sekularizacija – spremembe vrednot; Problemi okolja; Restrukturiranje evropskih periferij; Evropska družba v nastajanju; Feminizem in državljanstvo v Evropi; Spreminjanje struktur družin in nove oblike skupnega življenja; Migracijski procesi in Evropa – pojav novih manjšin; Odnosi med spoloma in trg delovne sile; Razredna struktura in stratifikacija; Regionalne, etnične in nacionalne identitete; Politično preoblikovanje Evrope; Načrtovanje in spontanost v spreminjevalnem procesu v Evropi; Politične reforme v Vzhodni Evropi; Trendi k posttotalitarizmu; Industrijska in delovna razmerja: reformacija na Zahodu – rekonstrukcija na Vzhodu; Evropska država blaginje: propad ali razvoj; Trendi v razvoju sociologije v Evropi in v posamičnih državah.

Prepričana sem, da bodo slovenski sociologi/nje lahko uspešno nastopali na tej konferenci. Bilo pa bi koristno, če bi tudi domača strokovna srečanja usmerili tako, da bi upoštevali tematsko zastavitev evropske konference.

5. ISA je z organiziranjem svetovnih kongresov v bistvu postala velikanska organizacija z vsemi prednostmi in tegobami takšnega statusa. Razvoj v tej smeri se mi ne zdi smotrni in več vrst zahtev, ki se bodo postopno uresničevale, kaže na to, da bo v prihodnje močnejše prihajalo do novih oblik integracije na različnih podlagah (od regionalnih do vsebinsko sektorskih). Koristno pa bi bilo, če bi različna prihodnja mednarodna srečanja omogočila več medsebojnega komuniciranja ob posameznih prireditvah. To pa bi bilo mogoče, če bi bili vsi prispevki vnaprej (vsaj kakšen mesec) publicirani in dostopni zainteresiranim udeležencem.

Ta nujnost je še bolj očitna, če upoštevamo težave v govorni komunikaciji, ki jih povzroča različnost sprejemanja občevalnega jezika – v glavnem je to angleščina v »multiple performance« – s strani posameznikov. Zlasti špansko govoreči sociologi opozarjajo tudi na jezikovni imperializem (in prav imajo!) in se trudijo, da bi npr. španščina postala tretji občevalni jezik v mednarodnem delovanju sociologov. Samo na enem od simpozijev sem doživela, da je angleško govoreči voditelj posebej opozoril na potrebno spoštovanje kulture sporočanja svojih spoznanj, ker da večini angleščina ni materni jezik. Ta resnično plemenita izjema je bila verjetno povzročena z osebnim vztrajanjem sovoditelja, ki mu je (najbližja!) materinščina – francoščina. Kakorkoli, ta primer spodbuja k razmišljanju o uvajanju minimalnih pravil v medsebojnem neposrednem govornem komuniciranju v svetovnih socioloških okvirih.